

УДК 141.319.8

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.26>**Л. В. Теліженко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4558-513X>*доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету***С. С. Лелека**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-4966-7509>*здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

ЛЮБОВ ЯК СУТНІСНА ВЛАСТИВІСТЬ ЛЮДИНИ: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. До числа тем, які філософи вважають вічними, належить тема любові. Вона цікавить людство рівно стільки, скільки воно існує, і водночас рівно стільки любов залишається однією з його найглибших таємниць, пізнати яку – все рівно, що пізнати сутність людини, своєрідний живий ключ до всього, що в світі існує. На противагу філософам древнього світу сучасники вважають, що це не можливо, ні пізнати людину, ні любов як її сутнісну властивість, оскільки відповідь на ці питання означатиме кінець самої філософії, в якій більше не буде потреби. Адже відповіді на вічні питання будуть отримані. Та як показує дійсність, коли сумнів викликає майбутнє людства, сама можливість його завтрашнього дня, викликані кризою людини, сутність людини, як і сутність любові, все ж мають бути розкриті, до того ж таким чином, щоб «вічні питання» отримали свою відповідь, адекватну реальній людині. Сьогодні такі перспективи з'являються в межах третього етапу розвитку науки, пов'язаного з трансдисциплінарністю та уявленням про нелінійні процеси в саморозвиваючих «людинорозмірних» системах, до числа яких належить і людина, яка перебуває в середині світу, а не навпроти нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як було зазначено вище, тема любові як властивості людини стала предметом досліджень досить давно, а тому перші згадки про неї закріпилися ще у філософії Сократа, Платона, Аристотеля, які заклали теорію духовної любові [1]. З появою європейської науки дослідженням феномену любові займалися Т. Гоббс, Р. Декарт, Дж. Локк, Б. Паскаль та ін. Сьогодні тему любові досліджує велика кількість як українських, так і зарубіжних науковців у різних галузях. Серед українських учених це О. Білов, О. Золотнюк, Н. Дзьобань, Т. Кабанець, В. Лісовий та ін. Серед зарубіжних дослідників любов вивчають Е. Бершайд і П. Ріган, які аналізують її як прояв романтичних відносин [2]; Д. Готтман, який вивчає любов у контексті

партнерських стосунків [3]; А. де Боттон, який осмислює любов як елемент сучасної культури, зокрема взаємовідносин людей [4]. У контексті сучасної капіталістичної культури любов досліджує Е. Іллуз [5]. Антрополог та нейробіолог Г. Фішер розглядає любов як певні фізіологічні процеси [6]. І. Сінгер порівнює різні щодо любові позиції у філософії, літературі та мистецтві [7]. А взагалі, зважаючи на дискусійність питання та тривалість його обговорення в науковій спільноті, кількість дослідників, яких цікавила і продовжує цікавити тема любові, як і різноманіття їх точок зору, надзвичайно велика. Проте трансдисциплінарний аспект проблеми любові залишається й досі не дослідженим.

Мета статті – дати аналіз любові як сутнісної властивості людини та з'ясувати, які значення вона має для людини з точки зору трансдисциплінарності.

Виклад основного матеріалу. Якщо спробувати дати визначення поняття «любов» або знайти домінантне слово, через яке її пояснити, то ми опинимося перед проблемою вибору як визначення даного поняття із безлічі існуючих, так і ключового слова, що її інакше називає. Адже, починаючи з часів Стародавнього світу, описано безліч граней, модусів, форм, видів, підвидів, ступенів та навіть кіл любові. Створено величезне різноманіття її класифікацій та визначень. Вважається, що любов – це і почуття, і прив'язаність, і сильний інтерес до когось чи чогось, і духовний потяг, і глибока повага чи приязнь до людини, і просто прихильність до особи іншої статі. Це й інтимні стосунки між чоловіком і жінкою, що в українській мові прийнято називати коханням. Любов є до людини і до Бога, до самого себе і до інших, до життя і до батьківщини, любов до істини і до добра, любов до свободи і до влади тощо. А в християнстві любов і взагалі вважається самим Господом Богом.

Та все ж любов і досі залишається чимось таємничим, що постійно перебуває в сфері підвищеного інтересу як

науковців, так і пересічних людей, стаючи для кожного по-своєму зрозумілою, близькою і водночас незбагненою, а іноді навіть болісною. Про неї прийнято писати, розмірковувати наодинці, відображати в гармонії образів і фарб, звуків і рухів, але не говорити вголос, оскільки розуміння любові та ставлення до неї дуже різне.

Одна із перших класифікацій любові була сформована ще в Стародавній Греції, де любов високо цінувалася та вважалася найвищою чеснотою людини. Греки розмежовували пристрасну любов, тобто ерос, та ніжну, жертвну любов – агапе [8]. Вважалося, що перша любов не залишає людині можливості відчувати милість або жалість, оскільки вона палка та егоїстична. Друга, навпаки, виражається в прагненні люблячого розчинитися в своєму обранцеві. Філія як любов-дружба відображала потребу греків у формуванні соціальних зв'язків на основі особистого вибору людини. А любов, названа сторге, відображала сімейну прихильність, існуючу переважно на взаємній повазі [там же].

Що стосується сучасної європейської науки, то у її осмисленні феномену любові існує певна закономірність, визначена самим характером розвитку науки, яка змінювалася. У межах класичної наукової раціональності, яка первинним визнавала об'єкт дослідження, а людину як суб'єкт вторинною, цілком їм визначеною та від нього залежною, любов пов'язувалася виключно з природною стороною буття людини. Тому для людини як частини природи любов відігравала роль чогось другорядного, більш того, механічного. Вона була звичайним процесом, що не містить жодної глибини в цілому. Так, Р. Декарт, відомий не лише своїми філософськими досягненнями, а й впровадженнями у точних науках, зокрема математиці, дав власне бачення дефініції любові на кшталт «простої та первинної пристрасті», яка має, безумовно, «тілесне начало» і виникає несвідомо, самочинно під час зустрічі з предметом інтересу, що представляється «підходящим для нас» [9, с. 484].

Не менш односторонньо любов розумів і Б. Спіноза, який вважав її афектом задоволення чи певним станом тіла [10]. «Для пасивної людини, яка живе за законами природи у рабстві афектів, любов може бути надмірною та ставати злом, руйнуючи її. Для активної людини, яка пізнає сама себе, долаючи афекти, любов здатна бути вищим благом та приводити її до пізнання Бога, тобто природи як причини всіх речей, стаючи пізнавальною, вічною любов'ю, якою «Бог любить самого себе» [11, с. 47]. У тому й іншому разі любов була силою природи, якою фізично або інтелектуально мала скористатися людина» [там же].

Фактично протилежне розуміння любові та її значення для людини з'явилося в межах неklasичної раціональності, започаткованої з відкрит-

тям квантово-хвильового дуалізму та теорії відносності А. Ейнштейна. Квантова фізика змінила традиційне до цього часу наукове уявлення про вторинність людини щодо об'єкта, поставивши її на перше місце. Тепер увесь світ «обертався» навколо людини, все залежало від неї, в тому числі й природа, якою вона повинна була скористатися для власного розвитку. Це змінило уявлення про любов. З. Фрейд зазначав, що «людина є істотою зі слабким інтелектом, якою володіють її пристрасті» [12, с. 51]. До їх числа, вважав він, належить і любов, в тому числі й батьківська, яка виступає одним із видів останньої та є «сублімованим статевим інстинктом», специфічним способом зняття внутрішньої напруги людини [там же]. Врешті-решт З. Фрейд прийшов до висновку, що «в ході розвитку культури із сексуального було взято стільки божественного і святого, що збідний залишок став зневажатися» [там же].

Таке розуміння любові свідчить про те, що і в межах неklasичної раціональності не з'явилося адекватного реальній людині ні її розуміння, ні тим більше любові як сутнісного прояву людини.

Класична та неklasична раціональність, які почергово абсолютизували або природні умови людини, її зовнішній світ, або її саму, зокрема внутрішній світ, зведений до чуттєвого, психічного, виявилися такими ж односторонніми і в їх уявленні про любов, що пов'язувалася з однією із сторін людини, фізичною, природною або психічною, чуттєвою, домінантною над природною. На думку С. Пінкера, це призвело до того, що «любов, якщо вона взагалі ще існує, пояснюється на сучасний лад ... підвищеною концентрацією якогось поки що не уточненого поліпептидного гормону в гіпоталамусі» [13, с. 38].

У межах постмодерну, який звів сутність людини до «поверхні» без здорового глузду, «сексуального бажання», фантазмів, що резонують з ними і в яких тільки і можлива суб'єкт-об'єктна єдність, любов взагалі була деконструйована, особливо що стосувалося відносин між чоловіком і жінкою [14]. Наприклад, Ж. Дельоз наполягав на тому, що призначення і кінцева мета любові – це тільки ревності, оскільки природа любові така, що вона демонструє невідомий нам світ, брехливий для інтерпретації, Содом і Гомори, що а priori властиві чоловіку і жінці як глибинна реальність [15].

Уявлення про людину та її сутнісні властивості, в тому числі й про любов, сьогодні докорінно змінюються в межах трансдисциплінарності, з якою пов'язується новий, більш високий етап розвитку науки. Не зосереджуючи увагу окремо на об'єкті чи суб'єкті дослідження, а піднімаючись на сходинку вище, в полі зору трансдисциплінарності опиняється початкова та нерозривна єдність того й іншого – людиноsvітова цілісність,

яка має досліджуватися фактично всіма дисциплінами. На думку румунського фізика Басараба Ніколеску, засновника Міжнародного центру трансдисциплінарних досліджень (CIRET) у 1987 р. у Парижі, автора маніфесту трансдисциплінарності, специфіка цього етапу науки полягає в тому, що трансдисциплінарне дослідження одночасно може відбуватися «між дисциплінами, в різних дисциплінах, а також за межами усіх наукових дисциплін» [16].

Справа в тому, що трансдисциплінарність, яка ґрунтується на сучасних досягненнях фізики та теорії інформації, виходить з раціонально обґрунтованого визнання існування інформаційного середовища, або як його називає Б. Ніколеску, Третього, яке є властивістю суб'єкта і об'єкта одночасно та об'єднує їх між собою, уможлививлюючи їх взаємовплив [17]. Разом з цим Б. Ніколеску вводить уявлення про різні рівні реальності суб'єкта і об'єкта, що стосується і природи, і людини, і всього суспільства в цілому [там же]. При цьому різні рівні реальності об'єкта доступні для пізнання людиною, оскільки вона має різні рівні сприйняття, аж до все більш і більш загального, всеохоплюючого бачення реальності, не вичерпуючи його повністю. Але для цього її онтологічна внутрішня єдність має бути ідентичною Третьому, в якому знаходиться і об'єкт пізнання. Адже «інформація природна (об'єкта) та інформація духовна (суб'єкта) взаємодіють між собою через включену в них і водночас природно близьку їм третю сторону» [17, с. 93, 94].

Це докорінно змінює уявлення про людину та її сутність, яка одночасно перебуває в різних рівнях буття і є не лише фізичним тілом, що виокремлює людину з-поміж інших таких же тіл, а і енерго-інформаційною сутністю, нерозривно з'єднаною з усім світом. Завдяки цьому фундаментальному складнику буття людина виявляється єдиною з усім сущим та з усім людством у його минулому, теперішньому та навіть майбутньому, відкриваючи для себе перспективу онтологічного еволюціонування як можливість нелінійної, миттєвої трансформації своєї триєдиної сутності. Увідповіднюючи всі властиві їй процеси як «по горизонталі», так і «по вертикалі», для людини, з точки зору трансдисциплінарності, без примусу та на короткий час виявляється можливим утворення такого порядку в ній самій, між всіма її динамічними рівнями, який може бути тотожним вищому порядку, тобто духовному порядку світу як цілого, що перебуває в Третьому.

Саме ця мить трансформації людини, яка можлива лише в стані любові як абсолютній відкритості та гармонії, Платоном свого часу називалася вищим благом, а в християнстві містичним злиттям або синергією людини і Бога, в якій з'являється нова якість людини – енергія, що не зникає

навіть з її смертю, даруючи людині вічність. Адже любов змушує людину зосередитися на іншому, що поза нею, як центрі буття, переносячи тим самим його порядок в саму себе як ціле.

Зважаючи на таке вище трансформаційне значення любові для людини, цілком логічно виникає антропологічне питання про те, як же в такому разі має сприйматися любов сучасною людиною або з чим вона має ідентифікуватися нею?

Насамперед, така любов є вищою метою, в прагненні до якої стає можливим гармонійне увідповіднення двох сторін складної людини в спільному для них інформаційному полі. Присутня в усіх справах людини, в усіх життєвих смислах, водночас залишаючись в ідеалі недосяжною, а тому завжди попереду, така мета робить людину відкритою на зустріч всьому світу, який в ній присутній і який вона в собі починає відчувати.

Вища мета, окрім Я людини, стає другим центром її буття, який вона створює всіма властивими їй енергіями і який, як доводить теорія нелінійних процесів, на певному етапі формування здатен впливати на саму людину, визначаючи її майбутнє та притягуючи до себе. Тому любов як вища мета – це ще й нове джерело розвитку людини, яке актуалізує в ній її другу сторону, перетворюючи її з потенційної повноти в актуальну. «Утворюючи єдиний ритм, лад, гармонію двоскладного буття людини, що проявляється в стабільності думки, почуттів, динаміці серця та всього генерологічного каркасу, любов відкриває людину самій же собі як безмежності, як повноті, як тотальності, оскільки утворює в ній онтико-онтологічний порядок, ідентичний вищому» [18]. Свого часу Е. Фромм, розмірковуючи про любов, писав так: «Якщо я можу сказати: «Я тебе люблю», я кажу тим самим: «Я люблю в тобі все людство, все живе, я люблю в тобі також і самого себе» [19, с. 452].

Само собою зрозуміло, що любов у такому разі людиною має сприйматися як гармонія і порядок у ній самій, коли емоції не затоплюють її розум, а свідомо народжуються та підтримуються як енергія відкритості на зустріч іншому. Водночас любов стає сенсом життя людини, способом її самоздійснення, досягнення в собі повноти, можливої тільки для неї як цілісної сутності. У такому сенсі любов – це і нова, самоперевершуюча духовна сила людини, що дозволяє їй бути безумовно щасливою, з розумінням сприймати недосконалий світ людей, бачити невидиме в очевидному та захоплюватися неперевершеною красою божого світу, невід'ємною частиною якого вона себе відчуває.

Висновки. Отже, з точки зору трансдисциплінарності любов для людини є і вищою Цінністю, на основі якої вона тільки й може виникнути, і еволюційною Метою, що веде до повноти буття та самоперевершення, і універсальною формою

діяльності людини, що стосується обох її сутнісних сторін, водночас вищим сенсом буття людини та її щастя. Любов гармонізує зовнішній і внутрішній світи людини, перетворює на цілісність, ідентичну світу як Цілому, стає проявом духовної краси та досконалості людини.

Література

1. Білавич Б. Філософія любові : історико-філософський ракурс. *Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації* : щоріч. наук. пр. / відп. за вип. Т. В. Гончарук. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 238–241.
2. Berscheid E., Regan P. *The Psychology of Interpersonal Relationships*. New York : Taylor & Francis, 2016. 578 p.
3. Gottman J., Silver N. *The Seven Principles for Making Marriage Work*. Weidenfeld & Nicolson, 2015. 281 p.
4. Botton A. *Essays In Love*. Stuttgart : Pan Macmillan, 2024. 224 p.
5. Ilouz E. Toward a post-normative critique of emotional authenticity: Capitalism, Consumption and Authenticity. *Emotions as Commodities*, 2017. Pp. 197–213.
6. Fisher H., Island H. D., Rich J., Marchalik D., Brown L. L. Four broad temperament dimensions: description, convergent validation correlations, and comparison with the Big Five. *Front. Psychol.* 2015. doi:10.3389/fpsyg.2015.01098.
7. Singer I. *Philosophy of Love: A Partial Summing-Up*. MIT Press, 2011. 144 p.
8. Панченко В. І. Етика. Естетика. Київ, 2019. URL: https://pidru4niki.com/1766060361079/etika_ta_estetika/lyubov (дата звернення: 25.12.2024).
9. Декарт Р. *Твори в 2 т. Т. 1*. 1989. URL: <http://surl.li/gmfef> (дата звернення: 23.12.2024).
10. Спіноза Б. Етика. Мультимедійне видавництво Стрільбицького, 2015. URL: <https://fb2-epub.com.ua/781-etika.html>.
11. Теліженко Л. В. Любов як сутнісний атрибут буття людини. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Вип. 2, Т. 12, 2020. С. 46–52.
12. Фрейд З. *Майбутнє однієї ілюзії*. Харків, 2013. 157 с.
13. Pinker S. *The Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature*. London, 2003. 560 p.
14. Дельоз Ж., Гватарі Ф. *Що таке філософія?* / Пер. с фр. Я. Тарасюк. Львів : Астролябія, 2015.
15. Deleuze G. *Proust and signs*. London : The Athlone Press, 2000. 188 p.
16. Nicolescu B. Methodology of transdisciplinarity – level of reality, logic of the included middle and complexity. *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science*. 2010. Vol. 1. No 1. P. 19–38.
17. Nicolescu B. The Hidden Third as the Unifier of Natural and Spiritual Information. *Cybernetics and Human Knowing*, 2015. V. 22, n. 4. P. 91–99.
18. Теліженко Л. В. Постнекласичний зміст гуманітарної інноватики: тоталогічний аспект. *Зб. наук. праць «Totallogy-XXI. Постнекласичні дослідження»*. № 30. Київ : ЦГО НАН України, 2013. С. 96–111.
19. Фромм Е. *Мистецтво любові*. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 192 с.

Анотація

Теліженко Л. В., Лелека С. С. Любов як сутнісна властивість людини: трансдисциплінарний аспект. – Стаття.

Дослідження присвячене аналізу любові як сутнісної властивості людини з позиції третього етапу розвитку науки, пов'язаного з трансдисциплінарністю та теорією нелінійності.

Показано, що проблема осмислення любові взаємопов'язана з проблемою осмислення самої сутності людини, яка в межах класичної та некласичної наукової раціональності була звуженою, переважно зведеною до однієї із сутнісних сторін людини. Заснована на квантовій фізиці та теорії інформації трансдисциплінарність долає розірваність, протисавлення суб'єкта і об'єкта. Піднімаючись на сходинку вище у науковому пізнанні людини і світу, вона вперше відкриває можливість осмислення людини як людиносвітової цілісності, в якій присутнє все суще, увесь світ. Основу для такої єдності людини і світу трансдисциплінарність вбачає у «прихованому Третьому», інформаційна природа якого властива суб'єкту і об'єкту пізнання та водночас утворює спільне для них інформаційне (духовне щодо людини) поле.

З'ясовано, що з трансдисциплінарної точки зору любов є ключовою умовою гармонізації процесів у людині, встановлення їх відповідності та інформаційної повноти світу як цілому.

Показано, що для людини любов набуває значення порядку як гармонії в ній самій, ідентичного вищому, є сенсом її життя, способом самореалізації, духовного еволюціонування та досягнення в собі повноти і цілісності.

Доведено, що з позиції трансдисциплінарного підходу любов також є внутрішньою силою людини, яка дозволяє їй бути безумовно щасливою, з розумінням сприймати недосконалий світ людей, бачити невидиме в очевидному, захоплюватися неперевершеною красою божого світу, невід'ємною частиною якого вона здатна себе відчувати.

Зроблено висновок про те, що любов як сутнісна властивість людини ідентифікується нею як вища Цінність, як еволюційна Мета, вищий сенс життя і щастя, як універсальна форма діяльності, що стосується відразу обох її сторін, здатна перетворювати триєдну сутність людини в Ціле.

Ключові слова: любов, людина, цілісність, сутність людини, трансдисциплінарність, духовність, мета.

Summary

Telizhenko L. V., Leleka S. S. Love as an essential human property: a transdisciplinary aspect. – Article.

The study is devoted to analyzing love as an essential property of a person from the standpoint of the third stage

of development of science related to transdisciplinary and nonlinearity theory.

It is shown that the issue of understanding love is interconnected with the problem of understanding the very essence of a person, which, within the framework of classical and non-classical scientific rationality, was narrowed, mainly reduced to one of the essential sides of a person. Based on quantum physics and information theory, transdisciplinarity overcomes discontinuity and the contradiction between the subject and the object. Rising to the step higher in the scientific knowledge of a person and the world, it's for the first time opens the possibility of understanding a person as a human-world integrity, in which everything is present, the whole world. Transdisciplinarity sees the basis for such unity of human and the world in the "hidden Third", the informational nature of which is characteristic of the subject and object of cognition and, at the same time, forms common information (spiritual) for them.

It is found that from a transdisciplinary point of view, love is a key condition for harmonizing processes

in human, establishing their compliance and the informational completeness of the world as a whole.

It is shown that for a person, love acquires the importance of order as harmony within oneself, identical to the highest, is the meaning of his life, a way of self-realization, spiritual evolution, and the achievement of fullness and integrity.

It is proved that from the standpoint of a transdisciplinary approach, love is also an inner force of a person, which allows him to be unconditionally happy, with an understanding of the perception of the imperfect world of people, to see the invisible in the obvious, to admire the unsurpassed beauty of God's world, an integral part of which they can feel.

It is concluded that love as an essential property of a person is identified by one as the highest Value, as an evolutionary Goal, the highest meaning of life and happiness, as a universal form of activity, which relates to both sides at once, capable of transforming the triune essence of a person into a Whole.

Key words: love, person, integrity, human essence, transdisciplinarity, spirituality, purpose.